

Доходи и заетост в селските райони на България след присъединяването към ЕС

Доц. д-р ДИЛЯНА МИТОВА

Институт по аграрна икономика – София

E-mail: dilianamit@gmail.com

Резюме

Цел на настоящото изследване е да се проследят и анализират някои характерни процеси, свързани с доходите и заетостта на населението в селските райони у нас през последните десет години, и да се очертаят основните проблеми в тази насока.

Развитието на селските райони бе неразделна част от ОСП 2007–2013 г. и продължава да е на фокус и през настоящия програмен период. Регламент (ЕС) № 1305/2013 детайлизира реформата за по-нататъшната политика на ЕС за развитие на селските райони. Един от приоритетите на тази политика е насърчаване на социалното приобщаване, намаляване на бедността и икономическо развитие в селските райони. В тази връзка въпросите, свързани с доходите, заетостта, бедността и социалното изключване на населението, живеещо в селските райони, са важни за очертаване на някои характерни особености на селските райони на страните от ЕС и конкретно у нас, и са показател, доколко селскостопанската политика спомага различията в отделните райони да бъдат намалявани или смекчавани.

Обект на изследването са заетостта и доходите в предимно селските (както и в междинните, и градски) райони на България.

Статистическите данни за развитието на селските райони целят да измерят икономическите, социалните и екологичните проблеми, свързани със селските райони. Те дават представа за специфичните особености на районите в светлината на тяхната класификация като селски/градски. Използваният подход се базира на методологията за типология при определяне на градски–селски райони по Евростат. В настоящия анализ, на база на налична информация по типове райони, се разглеждат следните показатели: Брутна добавена стойност (БДС) на един зает, по райони (предимно селски, междинни и предимно градски) – на един зает във всички видове икономически дейности и на един зает в сферата на селското и горското стопанство, и рибовъдството. Като допълнителни показатели се използват и Брутен вътрешен продукт (БВП) в стойност по райони и БВП на 1 зает по райони, както и заетост на населението по видове дейности и райони. Анализирани са и показателят Еквивалентен среден нетен доход на човек (Mean equivalised net income) в селските райони (по степен на урбанизация) – за определяне на средния приравнен разполагаем (нетен) доход на един човек в селските райони. Идентифицирани са характеристики и проблеми, както и ролята, и въздействието на политиката (ОСП) върху заетостта и доходите в българското село и селски общности.

Основните резултати от изследването са свързани с идентифициране на заетостта и доходите в селските райони у нас през последните десет години и с очертаване на основните проблеми. Според степента на урбанизация (DEGURBA) у нас през 2015 г. в селските райони живее 32% от населението (при средно 28% за ЕС–28); в градовете и предградията – 26% (31,6% средно за ЕС), а в големите градове – 42% (40,4% средно за ЕС). Заетите във всички икономически дейности, общо за всички райони, намаляват за периода 2007–2015 г. със 7,5%, като за предимно селските райони намалението е със 7,7%, за междинни райони намалението е с 11,2%, а за предимно градските райони има увеличение с 2,3%. Заетите в дейностите селско и горско стопанство и рибовъдство намаляват за периода 2007–2015 г. с 10,3% за всички райони; за междинните райони намалението е с 10%, за предимно градските райони – със 137%, а в предимно селските райони е отбелязано минимално (1%) увеличение на заетостта.

БДС на един зает в предимно селските и междинните райони, както от всички икономически дейности, така и от селскостопанските дейности, има тенденция на нарастване през периода 2007–2015 г., но темповете на това нарастване са по-бавни в предимно селските райони, в сравнение с другите райони. Това показва, че има съществена разлика в доходите на заетите в различните типове райони, в полза на тези, живеещи в предимно градските такива.

Еквивалентният разполагаем нетен доход в абсолютни стойности расте през годините за всички типове райони, но отново с най-бавни темпове за селските райони, в сравнение с градовете и предградията, и с големите градове. Размерът на нетния доход на човек в селските райони е значително по-малък от този в останалите райони. Разлики в нетните доходи в различните райони се задълбочават с годините.

Във всички райони у нас е голям дялът на населението, живеещо в бедност или социална изолация. Но за селските райони този процент е най-голям. По-високият риск на бедност в селските райони се дължи на по-ниска заетост на трудоспособното население, по-висока безработица, по-ниска образователна степен на населението и по-ниски доходи.

Ключови думи: предимно селски райони, междинни райони, заетост, доходи, бедност, социална изолация

Income and Employment in Rural Areas in Bulgaria after Accession to The EU

DILIANA MITOVA

Institute of Agricultural Economics – Sofia

E-mail: dilianamit@gmail.com

Abstract

The aim of the present study is to trace and analyze some typical processes related to income and employment of the population in rural regions in our country in the last ten years and to outline the main problems in this direction.

Rural development was an inseparable part of the CAP 2007–2013 and is still in focus during the current programming period. Regulation (EU) No 1305/2013 details the reform of the EU's further rural development policy. One of priorities is 'to promote social inclusion, reduce poverty and economic development in rural areas'. In this regard, the issues related to income, employment, poverty and social exclusion of the population living in rural areas are important to outline some of the peculiarities of the rural areas of the EU countries and in particular in our country and are an indicator of the extent to which the agricultural policy contributes to the differences in individual regions be reduced or mitigated.

The subject of the survey is employment and income in predominantly rural (as well as in the intermediate and urban) regions of Bulgaria.

Rural development statistics aim to measure economic, social and environmental issues related to rural areas. They give an idea of the specific features of the regions in the light of their classification as rural / urban. The approach used is based on the methodology of typology in defining urban-rural areas under Eurostat. In this analysis, based on available information by type of area, the following income indicators are considered: Gross value added (GVA) per occupied by area (predominantly rural, intermediate and mainly urban) – per one employed in all types of economic activity and one employed in agriculture, forestry and fish farming. As additional indicators, GDP by regions, GDP per employed by regions are also used, as well as population employment by type of activity and regions. The Mean equivalised net income in rural areas (by degree of urbanization) is also analyzed – to determine the average disposable income (net) per person in rural areas. Characteristics and problems as well as the role and impact of the policy (CAP) on employment and income in the Bulgarian village and rural communities have been identified.

The main results of the survey are related to the identification of employment and income in rural areas in the country over the last ten years and outline of the main problems. According to the degree of urbanization (DE-GURBA) in Bulgaria in 2015, 32% of the population live in rural areas (on an average of 28% for the EU–28); in cities and suburbs - 26% (31.6% EU average) and in large cities – 42%. (40.4% on average for the EU).

Employment in all economic activities in total for all regions decreased by 7.5% for the period 2007–2015, with 7.7% reduction for predominantly rural regions, for the intermediate regions the decrease was by 11.2% and for the predominantly urban areas - an increase of 2.3%. Agricultural, forestry and fishery activities' em-

ployment declined over the period 2007–2015 by 10.3% for all regions; for intermediate regions the decrease is 10%, for predominantly urban regions – decrease by 137%, and in predominantly rural areas there is a minimal (1%) increase in employment.

The GVA per capita in the predominantly rural and intermediate regions, both in all economic activities and in agricultural activities, tends to increase over the period 2007–2015, but the rate of this increase is slower in predominantly rural areas compared to other areas, indicating that there is a significant difference in the incomes of the employed in the different types of regions, in favor of those living in predominantly urban ones.

Mean equivalised net income in absolute terms has grown over the years for all types of areas but again at the slowest pace for rural areas compared to cities and suburbs and to large cities. The amount of net income per person in rural areas is significantly lower than in other areas, and these differences in net income in the various regions have worsened over the years.

In all regions there is a large share of the population living in poverty or social exclusion. But for rural areas this percentage is the highest. The higher risk of poverty in rural areas is due to lower employment of the working population, higher unemployment, lower educational attainment and lower incomes.

Key words: predominantly rural regions, intermediate regions, employment, income, poverty, social exclusion

Развитието на селските райони бе неразделна част от ОСП 2007–2013 г. и продължава да е на фокус и през настоящия програмен период. Регламент (ЕС) № 1305/2013 детайлизира реформата на по-нататъшната политика на ЕС за развитие на селските райони. Три дългосрочни стратегически цели са определени за периода 2014–2020, в съответствие с целите на „Европа 2020“ и ОСП: подобряване на конкурентоспособността на селското стопанство; опазване на устойчивото управление на природните ресурси и действия в областта на климата; гарантиране, че териториалното развитие на селските райони е балансирано. Стъпвайки на тези цели, страните – членки на ЕС изготвят координирани програми за развитие на селските райони (ПРСР), които следват набор от общи приоритети. Един от тези приоритети е „насърчаване на социалното приобщаване, намаляване на бедността и икономическо развитие в селските райони“.¹ Населението, живеещо в селските райони заслужава съпоставими доходи с доходите на населението, живеещо извън тези райони. Затова въпросите, свързани с доходите, заетостта, бедността и социалното изключване на населението, живеещо в селските райони, са важни за очертаване на някои характерни особености на селските райони на страните

¹Eurostat Regional Yearbook 2017.

от ЕС и у нас, и са показател, доколко селскостопанската политика спомага различията в отделните райони да бъдат намалявани или смекчавани.

В тази връзка, целта на статията е да се проследят и анализират някои характерни процеси, свързани с доходите и заетостта на населението в селските райони у нас през последните десет години, и да се очертаят основните проблеми в тази насока.

Методически подход

Статистическите данни за развитието на селските райони целят да измерят икономическите, социалните и екологичните проблеми, свързани със селските райони. Те дават представа за специфичните особености на районите в светлината на тяхната класификация като селски/градски. Съгласуването на икономическите сметки на дадена страна и съгласуването на сметките на селскостопанския отрасъл на национално ниво позволяват да се изчисляват показатели, които могат да се използват като агрегат на дохода както за икономиката, така и за селското стопанство. Отчитайки установената практика на Евростат и с цел сравнение на доходите в земеделието с доходите в други отрасли на икономиката, в литературата се използват някои ос-

новни показатели, сред които Нетна добавена стойност (НДС) на ГРЕ (сравнението се прави с БВП на 1 зает); Брутна добавена стойност (БДС) на един зает и еквивалентен среден нетен доход². В настоящия анализ, на база на налична информация по типове райони, се разглеждат два основни показателя:

► Брутна добавена стойност (БДС) на един зает, по райони (предимно селски, междинни и предимно градски) – на един зает във всички видове икономически дейности и на един зает в сферата на селското и горското стопанство и рибовъдството. Като допълнителни показатели се използват и БВП в стойност, по райони, и БВП на 1 зает, по райони. В тази връзка се анализира и заетостта на населението по видове дейности и райони.

► Еквивалентен среден нетен доход на човек (Mean equivalised net income) в селските райони (по степен на урбанизация) – за определяне на средния приравнен разполагаем (нетен) доход на един човек в селските райони.

Показателят БДС на един зает е един от показателите по Евростат за развитие на селските райони (Rural development)³. Чрез икономическите сметки изчисляваме Брутна добавена стойност на един зает, по райони – на един зает във всички видове икономически дейности (NACE – Статистическата класификация на икономическите дейности в Европейската общност), и на един зает в сферата на селското и горското стопанство и рибовъдството. Според актуалната, базирана на новата “2013 NUTS version and 2010 Geostat population grid“ типология, валидна от 1.01.2015 г., в момента в България 7 области са определени като преобладаващо (предимно) селски; 20 области са определени като междинни и 1 област като преобладаващо (предимно) градски район – (София–столица).

² Winters, L. A. (1990). The so-called “non-economic” objectives of agricultural policy. In OECD Economic Studies 13 (pp. 237-266). OECD Publishing.

³ Economic accounts by other typologies, ESA, 2010. Европейската система от национални и регионални сметки (ESA, 2010) е най-новата международно съвместима счетоводна рамка на ЕС за систематично и подробно описание на икономиката. Тя се прилага от септември 2014 г.

Показателят приравнен среден нетен доход (еквивалентен разполагаем среден нетен доход) на човек от населението в селските райони е показател едновременно за доходите и за материалния жизнен стандарт на хората, живеещи в селските райони. За изчисляването му са използвани данни от Евростат, но вече съобразно степента на урбанизация (поради липса на такива данни за предимно селските, междинните и предимно градските райони).⁴

Усреднената еквивалентна нетна стойност или еквивалентният разполагаем нетен доход в селските райони е средната стойност на общия доход на всички домакинства след данъчно облагане и други приспадания, който е на разположение за изразходване или спестяване, разделен на броя на членовете на домакинството, **преобразувани в еквивалентни възрастни**. Този показател се изчислява, като общият разполагаем доход на домакинството се разделя на еквивалентен фактор⁵. Членовете на домакинствата се изравняват или се превръщат в еквивалентни, като се претеглят според възрастта им (използва се т.нар. изменена скала за еквивалентност на OECD). Общият разполагаем доход на едно домакинство се изчислява, като се събират личните доходи, получени от всички членове на домакинството, плюс доходите, получени на ниво домакинство. Доходите на домакинството включват всички доходи от работа (възнаграждението на служителите и доходи от самостоятелна заетост); частни доходи от инвестиции и имущество; трансфери между домакинствата; всички социални трансфери, получени в брой, включително пенсии за старост. За да се вземе предвид въздействието на разликите в размера и състава на домакинствата, общият доход на домакинствата се „еквивалентва“, т.е. приравнява. „Еквивалентност“ означава коригиране на дохода на домакинството според не-

⁴ От домейна „Доходи и условия на живот“ се избира темата „Разпределение на доходите и парична бедност“ и показателят „среден доход според степента на урбанизация“, по-конкретно „приравнен нетен доход“.

⁵ http://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/ilc_esms.htm, Eurostat metadata

говия размер, така че да може да разглеждаме доходите на всички домакинства на сравнима основа. Факторите на равновесие могат да бъдат определени по различни начини. Евростат прилага коефициент на еквивалентност, изчислен в съответствие с първоначално предложената през 1994 г. скала с изменения на OECD, която дава тегло от 1,0 на първия човек на 14 или повече години, тегло от 0,5 на други лица на възраст 14 или повече години, и тегло от 0,3 на лица на възраст 0–13 години. Доходите се изследват на ниво домакинство, защото благосъстоянието на едно лице в домакинството зависи не само от собствения му доход, но и от доходите на другите членове на домакинството.

През 2014 г. е въведена нова степен на класификация за урбанизация. Според степента на урбанизация (DEGURBA), районите са класифицирани на равнище местни административни единици от второ ниво (общини) (LAU2), в 3 категории – големи градове (cities) (гъсто населени области); градове и

предградия (towns and suburbs) (области със средна гъстота), и селски райони (rural areas) (слабо населени области), въз основа на дела на местното население, живеещо в градски клъстери и в градски центрове, на базата на комбинация от географска близост и минимални прагове на населението, прилагани за 1 км² популационни решетъчни клетки (гнездови клетки).

У нас през 2015 г. в селските райони живее 32% от населението (при средно 28% за ЕС–28); в градовете и предградията – 26% (31,6% средно за ЕС), и в големите градове – 42% (40,4% средно за ЕС).

Анализ на доходите и заетостта на населението в селските райони

► Брутна добавена стойност по райони

Брутната добавена стойност от всички икономически дейности (общо и по типове райони) у нас расте за периода 2007–2015 г.

Таблица 1. ⁶ Пространствени концепции във връзка със степента на урбанизация
Table 1. Spatial concepts in relation to the degree of urbanization

Grid cell concept (Мрежова концепция)	Критерии / Criteria		
Гъсто населени клъстери (градски центрове)	Население $\geq 50\,000$ жители и съседни клетки от мрежата от 1 км ² с $\geq 1\,500$ жители на км ²		
Градски клъстери	Население $\geq 5\,000$ жители и съседни клетки от мрежата от 1 км ² с ≥ 300 жители на км ²		
Селски решетъчни клетки	Клетките, извън градските клъстери и градските центрове		

Концепция за степен на урбанизация / Urbanization concept	Алтернативна терминология / Alternative terminology	Класификация на Обединените нации / United Nations Classification	Критерии / Criteria
Големи градове	Гъсто населени пространства	Големи градски райони	$\geq 50\%$ от населението живее в клъстери с голяма плътност
Градове и предградия	Средно урбанизирани пространства	Малки градски райони	$< 50\%$ от населението живее в селски мрежи $< 50\%$ от населението живее в клъстери с голяма плътност
Селски райони	Слабо населени пространства	Селски райони	$> 50\%$ от населението живее в селски мрежи

Източник: / Source: Eurostat, the European Commission Directorate-General for Regional Policy, OECD.

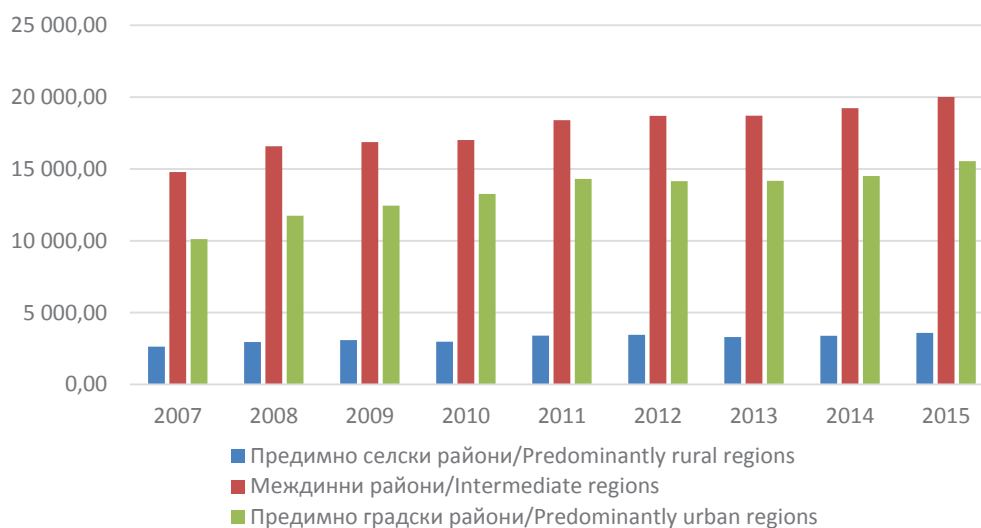
⁶ Eurostat Regional Yearbook, 2017

Брутната добавена стойност от селското и горското стопанство и рибовъдството също расте за този период. По типове райони картината е пъстра – за предимно селските райони показателят расте до 2011 г., след което бележи спад – през 2015 г. спрямо предходната този спад е 6%. За междинните райони до 2014 г. показателят расте, но през 2015 г., спрямо предходната, бележи спад от почти 4%. За предимно градските райони показателят

бележи нарастване през годините, като през 2015 г. има минимален спад от 0,2%.

В предимно селските райони се създава само 9% от БДС от всички икономически дейности; в междинните райони – 51%, а в предимно градските – 40%.

Около ¼ от БДС от дейностите селско и горско стопанство и рибовъдство се създава в предимно селските райони, около 75% – в междинните, и само 1–2% в предимно град-

Фиг. 1. БДС от всички икономически дейности, мил. евро
 Fig. 1. Gross Value Added Total (from all NACE activities), million euro
 Източник: / Source: Eurostat.

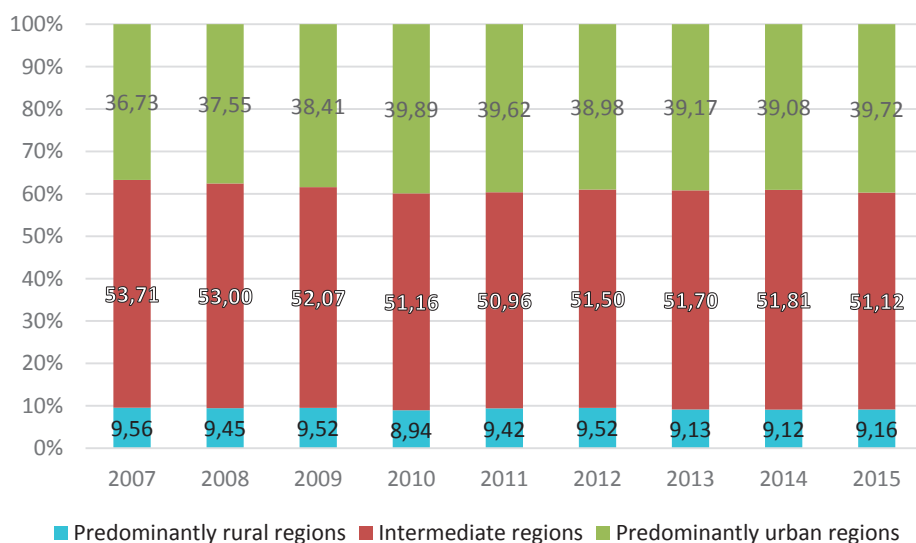
Фиг. 2. Брутна добавена стойност от селско, горско стопанство и рибовъдство, мил. евро
 Fig. 2. Gross Value Added from Agriculture, Forestry and Fishing, million euro
 Източник: / Source: Eurostat.

ските. Това показва две неща: първо – че дейностите, свързани със селското стопанство, са съсредоточени най-вече в предимно селските и междинни райони, и второ – че дори в предимно селските райони зависимостта от селското стопанство е много по-ниска и развитието им зависи по-малко от него, отколкото често се смята. Разбира се земеделието винаги ще е част от картината в селските райо-

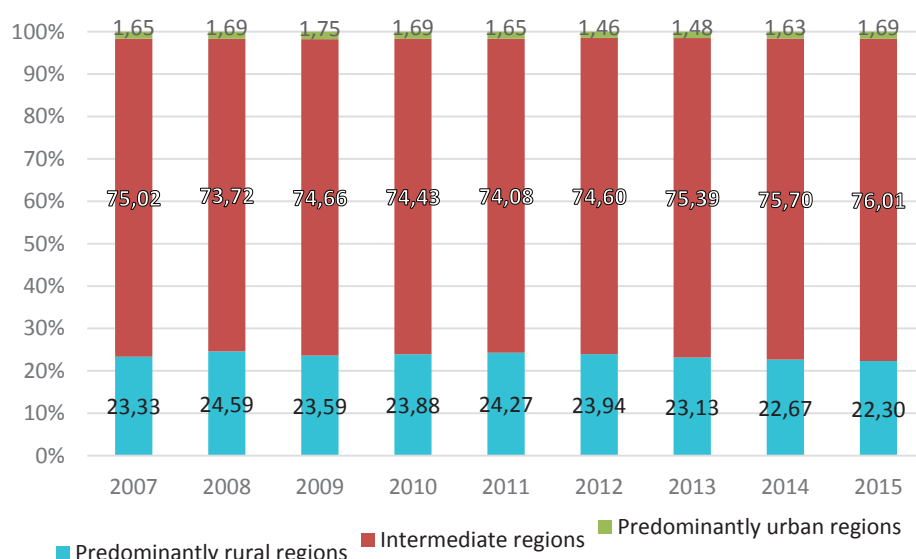
ни, но значителна роля за подобряване на живота в тях биха имали и други фактори като подобряване на технологиите, комуникациите, инфраструктурата и т.н.

► Заетост по райони

Заетите във всички икономически дейности, общо за всички райони, намаляват за периода 2007–2015 г. от 3726,74 хил. души, на

Фиг. 3. БДС от всички икономически дейности по райони, %
 Fig. 3. Gross Value Added Total (from all NACE activities) by regions, %
 Източник:/Source: Eurostat

Фиг. 4. БДС от дейностите селско и горско стопанство и рибовъдство, %
 Fig. 4. Gross Value Added from Agriculture, Forestry and Fishing
 Източник: / Source: Eurostat.

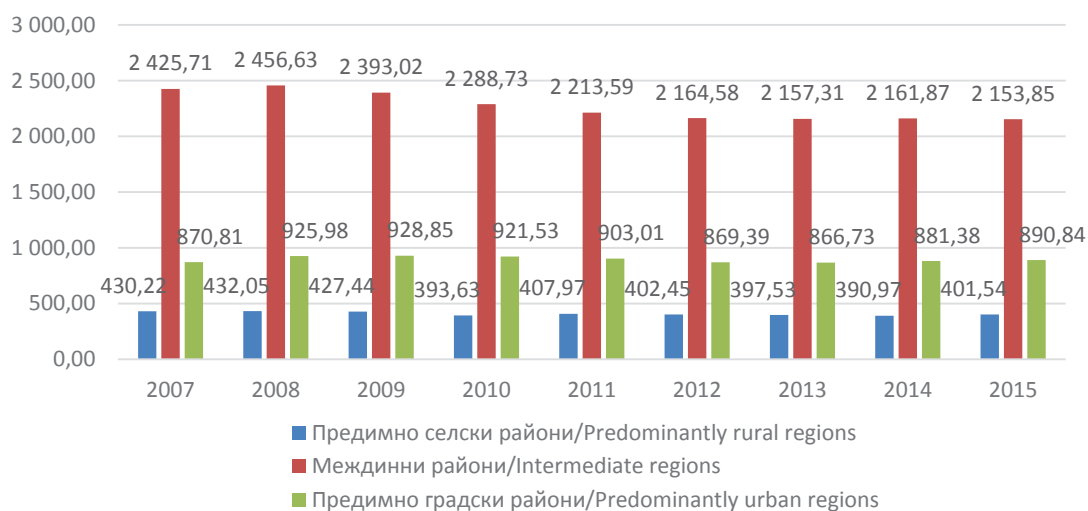
3446,23 хил. души или с 280 хиляди (7,5%). Като за предимно селските райони намалението е с 28 680 души (7,7%), за междинни райони намалението е с 271 860 души (11,2%), а за предимно градските райони има увеличение с 20 030 души (2,3%).

Заетите в дейностите селско и горско стопанство и рибовъдство намаляват за периода 2007–2015 г. с почти 75 хил. души (с 10,3%) за всички райони; за междинните райони намалението е с 10%; за предимно градските райони

ни – със 137%; а в предимно селските райони е отбелязано минимално (1%) увеличение на заетостта.

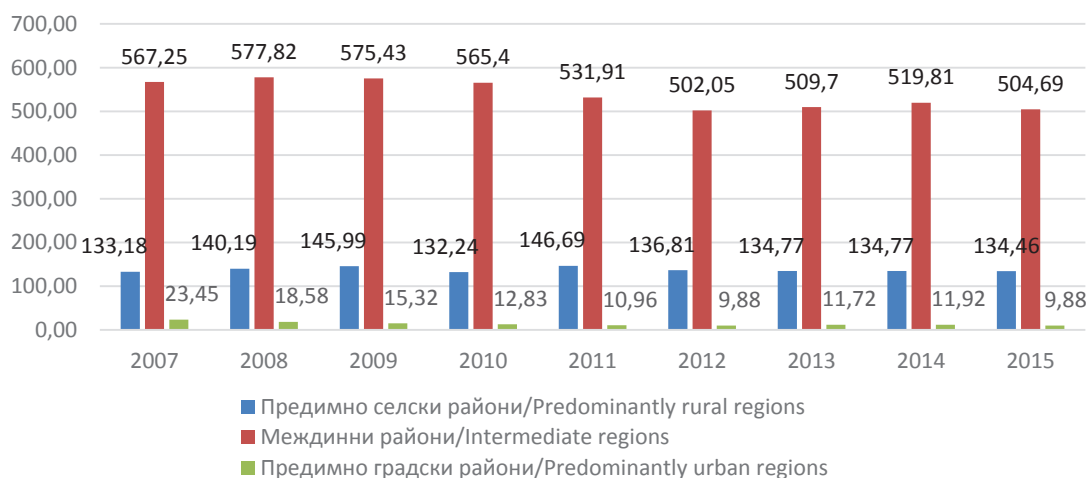
Като относителен дял – делът на заетите във всички икономически дейности показва леко увеличение в предимно градските райони, леко намаление в междинните райони и почти без промяна в предимно селските райони.

В дейностите селско, горско стопанство и рибовъдство повече от два пъти е намалял де-

Фиг. 5. Брой заети във всички икономически дейности по райони, хил. души
Fig. 5. Employed total (in all NACE activities) by regions, thousand persons

Източник:/Source: Eurostat

Фиг. 6. Брой заети в дейностите селско и горско стопанство и рибовъдство, хил. души
Fig. 6. Employed in Agriculture, forestry and Fishing, thousand persons

Източник: / Source: Eurostat.

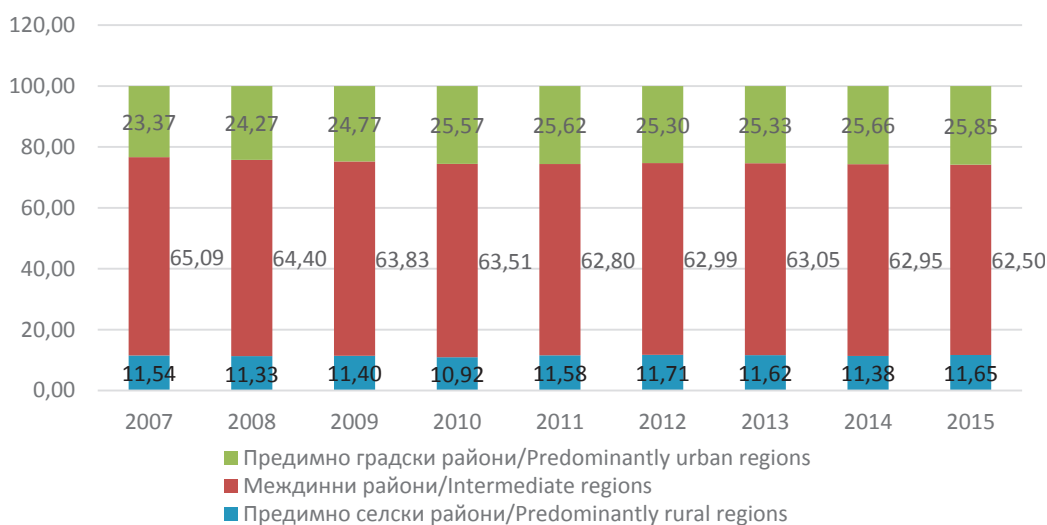
лът на заетите в предимно градските райони. Почти без промяна е делът на заетите в междинните райони и се отбелязва леко увеличение на дела на заетите в предимно селските райони.

Ако разгледаме заетостта в ракурс, заети във всички икономически дейности и заети в селското и горско стопанство и рибовъдство, то за периода 2007–2015 г. делът на последни-

те в предимно селските райони се е увеличил с 2,5%, в междинните райони е без промяна, а в градските райони е намалял с 1,6%.

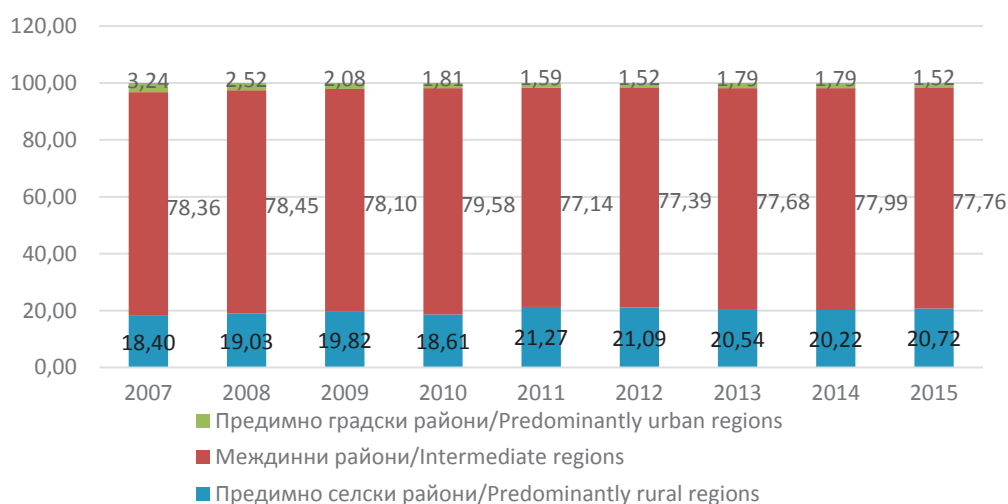
► Брутна добавена стойност на един зает по райони

В стойностно изражение показателят БДС на един зает в предимно селските райони както от всички икономически дейности, така и

Фиг. 7. Относителен дял на заетите във всички икономически дейности по райони, %
Fig. 7. Relative share of employed total (in all NACE activities), %

Източник: / Source: Eurostat.

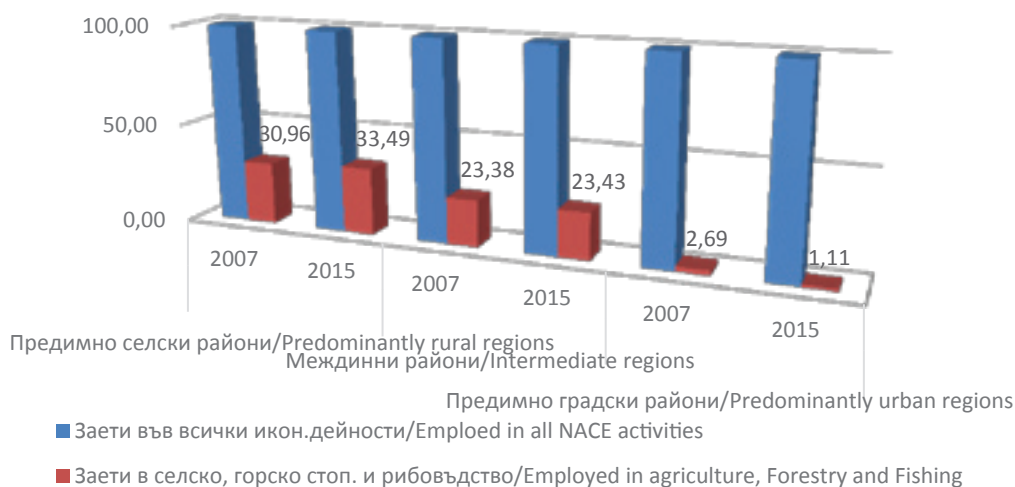
Фиг. 8. Относителен дял на заетите в селско, горско стопанство и рибовъдство по райони, %
Fig. 8. Relative share of employed in Agriculture, forestry and Fishing, %

Източник: / Source: Eurostat.

от тези в селското стопанство, се е увеличил за периода 2007–2015 г.

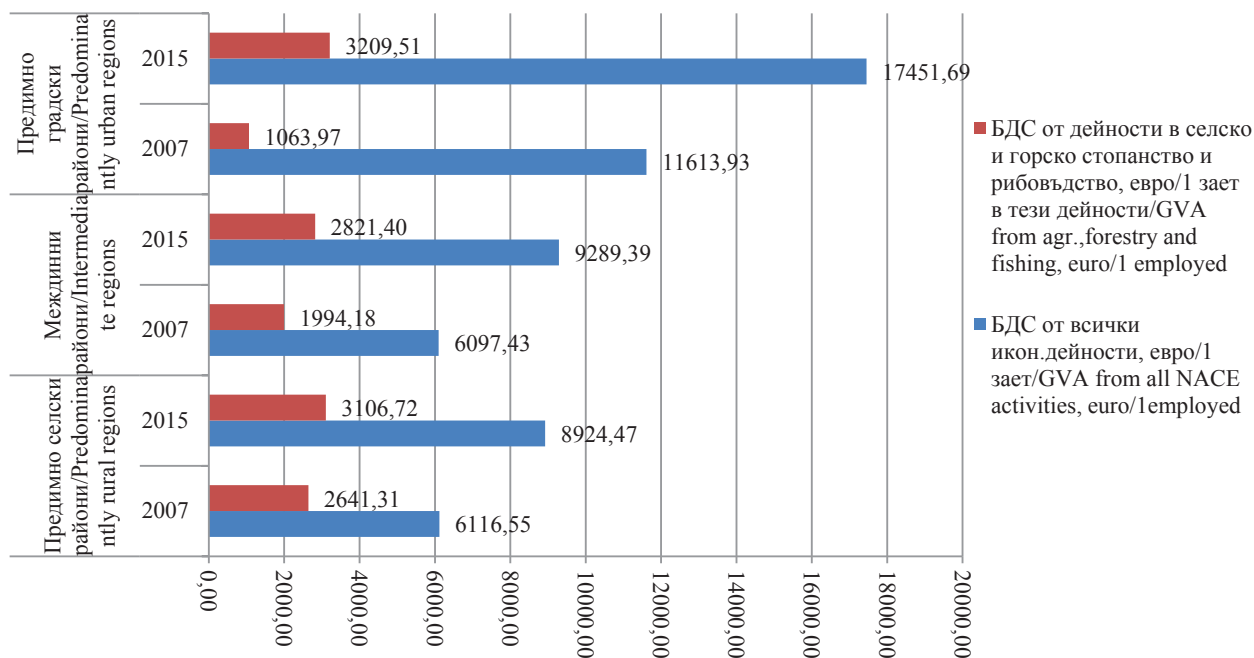
Темповете на нарастване обаче са различни за различните типове райони. Нарастване-

то на БДС от всички икономически дейности на 1 зает в предимно селските райони за периода е с 45,9%, а от дейностите в селското и горското стопанство и рибовъдството – само

Фиг. 9. Дял на заетите в селско, горско стопанство и рибовъдство от общо заетите във всички икономически дейности, %
 Fig. 9. Share of people employed in agriculture, forestry and fishing by total employment in all economic activities, %

Източник: / Source: Eurostat.

Фиг. 10. БДС на един зает, евро/1 зает, по райони
 Fig. 10. Gross Value Added, euro/1 employed by regions

Източник: / Source: Eurostat.

със 17,6%. За междинните райони нарастването е съответно с 52,3% и с 41,5%, а за предимно градските – с 50,3% и 201,6%. Може да се обобщи, че БДС на един зает в селските и междинните райони както от всички икономически дейности, така и от селскостопанските дейности, има тенденция на нарастване през периода 2007–2015 г., но темповете на това нарастване са по-бавни в предимно селските райони.

От горната графика се вижда, че БДС от дейности в селското и горското стопанство и рибовъдството на 1 зает в предимно градските райони се е увеличила с 201% за периода 2007–2015 г. Това се дължи не толкова на абсолютното увеличение на БДС (с 27%), колкото на абсолютното намаление в броя на заетите в тези дейности – 2,4 пъти.

Направеният анализ на данните показва, че БДС на един зает от дейностите в селското и горското стопанство и рибовъдството във всички райони е съпоставима и близка в абсолютни стойности – 3106,72 евро/1 зает в предимно селските райони; 2821,40 евро/1 зает в междинните райони и 3209,51 евро/1 зает в предимно градските райони за 2015 г.

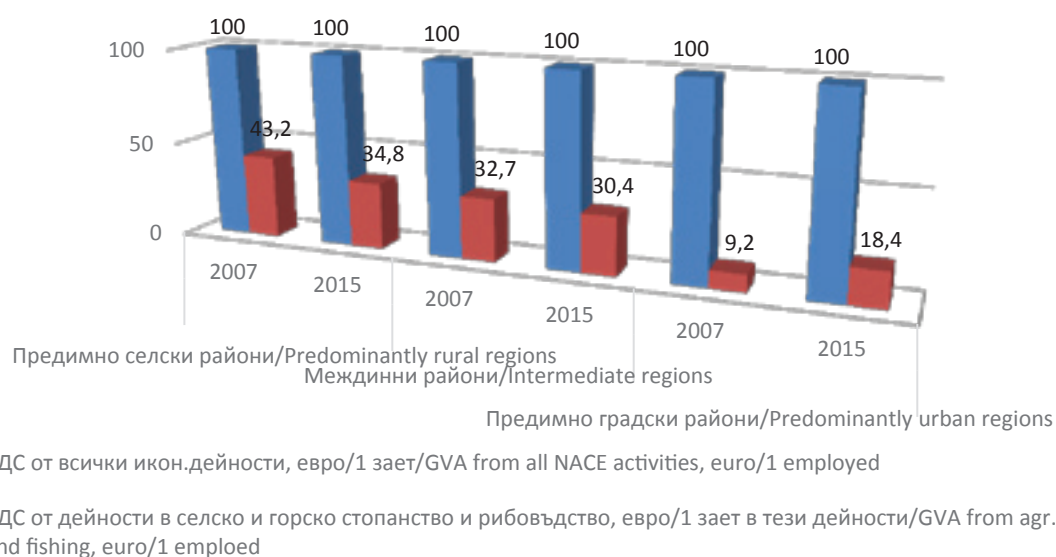
БДС на един зает от всички икономически дейности обаче в предимно селските и в междинните райони е почти два пъти по-ниска от БДС на един зает в градските райони – 8924,47 евро/1 зает в предимно селските райони; 9289,39 евро/1 зает в междинните райони и 17451,69 евро/1 зает в предимно градските райони за 2015 г. Това показва, че има съществена разлика в доходите на заетите в различните типове райони, в полза на тези, живеещи в предимно градските райони.

Следващата фигура ни дава представа какъв е дялът на БДС на 1 зает в селското, горското стопанство и рибовъдството, по райони, от БДС на един зает във всички икономически дейности. Вижда се, че в предимно селските райони този дял е 35%, в междинните – 30% и в предимно градските райони – 18% за 2015 г.

► БВП /човек от населението

Като допълнителен показател за важността на районите по типове и за доходите на живеещите в тях може да се използва и БВП/човек от населението.

Въпреки че абсолютно БВП на човек от населението нараства в предимно селските

Фиг. 11. Дял на БДС на 1 зает в селското и горско стопанство и рибовъдство, от БДС на един зает във всички икономически дейности

Fig. 11. Share of GVA/1 employed in agriculture, forestry and fishing by GVA/1 employed in total NACE activities, %

Източник: / Source: Eurostat.

и междинните райони у нас, той е доста под средното равнище за страната ни.

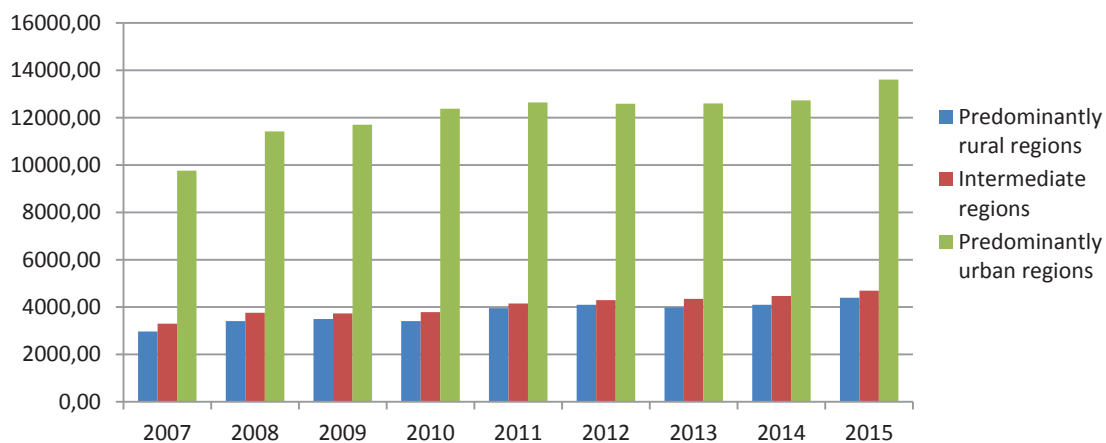
► **Еквивалентен среден нетен доход в селските райони**

Този показател се използва за определяне и сравнение на средните приравнени нетни доходи в селските и другите райони според степента на урбанизация и избраната методология на Евростат. Характеризира доходите и материалния жизнен стандарт на хората, живеещи в селските райони. Еквивалентният разполагаем нетен доход в селските райони е средната стойност на общия доход на всички домакинства на разположение за изразходване или спестяване, разделен на броя на членовете на домакинството, преобразувани в еквивалентни възрастни.

Данните сочат, че този показател у нас в абсолютни стойности расте през годините.

За селските райони например от 1493 евро/човек през 2007 г., той нараства на 2893 евро/човек през 2015 г. или с 94%, т.е. почти се удвоява. В сравнение с другите райони обаче това нарастване е по-малко – например за градовете и предградията нарастването е със 109%, а за големите градове – със 160%.

Освен разликата в темпа на нарастване, характерно е, че размерът на нетния доход на човек в селските райони е значително по-малък от този в останалите райони. Тези разлики в нетните доходи в различните райони се задълбочават с годините. Докато през 2007 г. нетните доходи в селските райони са били само 1,16 пъти по-ниски от тези в градовете и предградията и 1,35 пъти по-ниски от тези в големите градове, то през 2015 г. те са били 1,25 пъти по-малки от доходите в градовете и предградията и 1,82 пъти по-малки от доходите в големите градове.

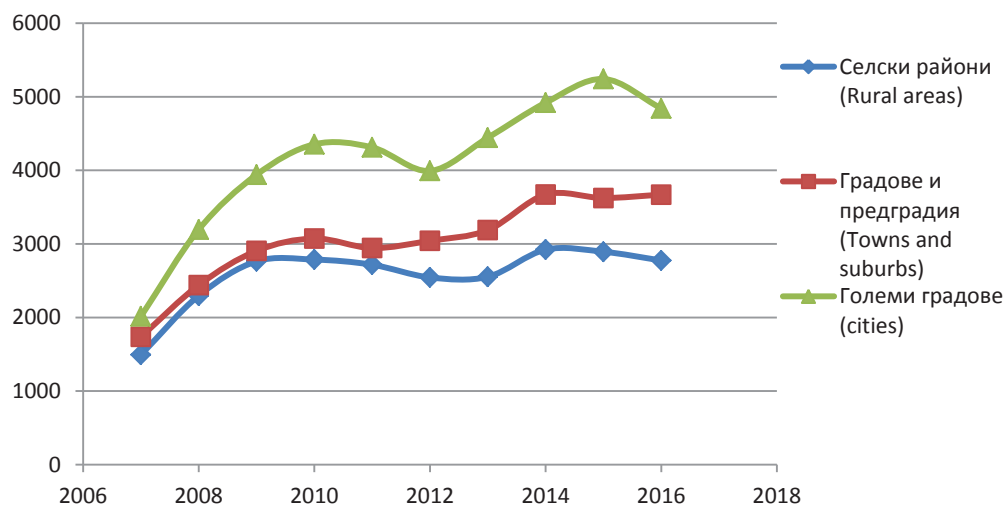
Фиг. 12. Брутен вътрешен продукт на човек от населението, евро/човек
 Fig. 12. Gross domestic product per capita, euro/person

Източник: / Source: Eurostat.

Таблица 2. Брутен вътрешен продукт на човек от населението, евро/човек
Table 2. Gross domestic product per capita, euro/person

	2007 г.	2015 г.
Предимно селски райони / Predominantly rural regions	2966,51	4391,95
Междинни райони / Intermediate regions	3300,95	4694,24
Предимно градски райони / Predominantly urban regions	9760,85	13607,41
Средно / Average	4299,89	6291,61

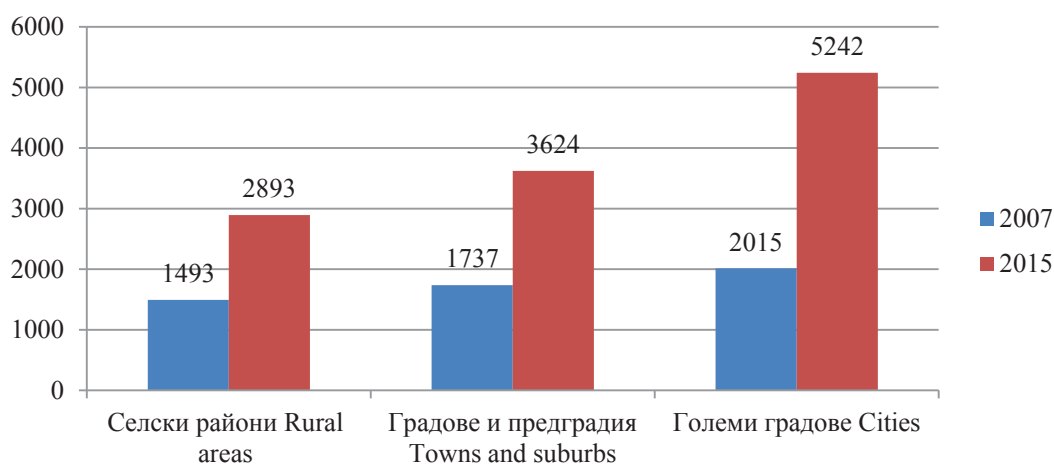
Източник: / Source: Eurostat.

Фиг. 13. Еквивалентен среден нетен доход, евро/човек

Fig. 13. Mean equivalised net income, euro/person

Източник: / Source: Eurostat.

Фиг. 14. Еквивалентен среден нетен доход в селските райони, евро/човек

Fig. 14. Mean equivalised net income in rural regions, euro/person

Източник: / Source: Eurostat.

Риск от бедност, социално изключване и безработица

Когато анализираме доходите на населението в селските райони, логично се стига и до въпросите за риск от бедност и социално изключване. Намалването на броя на хората, изложени на риск от бедност или социално изключване, е една от петте водещи цели за мониторинг на стратегията „Европа 2020“. Тя поставя цел пред ЕС да се превърне в „умна,

устойчива и приобщаваща икономика“, включително чрез намаляване на броя на хората в риск от бедност или социално изключване с най-малко 20 милиона души. Същият показател се използва и за целите на устойчивото развитие като един от 14-те водещи показатели, използвани от Евростат за проследяване на напредъка, постигнат по отношение на Европейския стълб за социалните права, който има за цел да изгради по-приобщаващ и по-справедлив ЕС.

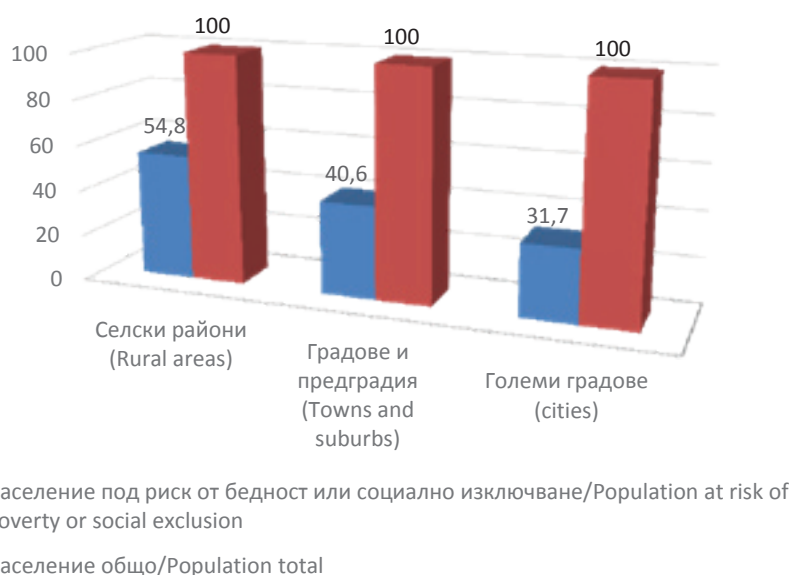
Хората, изложени на риск от бедност или социално изключване, попадат поне в една от следните три ситуации: изложени са на риск от (парична) бедност; на тежки материални лишения или живеят в домакинства с много ниска работна интензивност.

Рискът от (парична) бедност е най-често срещаният риск сред населението на ЕС. В този контекст степента на хората в риск от бедност е определена като относителна концепция, основана на дела на живеещи под прага на бедността (дефиниран като 60% от средния еквивалентен разполагаем доход след социални трансфери).

Според данни на Евростат 54,8% от селското население на България е било под риск от бедност или социално изключване през 2015 г. (от 2 361 314 души под риск от бедност или социално изключване са били 1 294 хил. души); 40,6% от живеещите в градовете и предградията и 31,7% от живеещите в големите градове също попадат в тази категория.

И за трите типа райони според степента на урбанизация България има най-висок процент на населението, което е било под риск от бедност или социално изключване през 2015

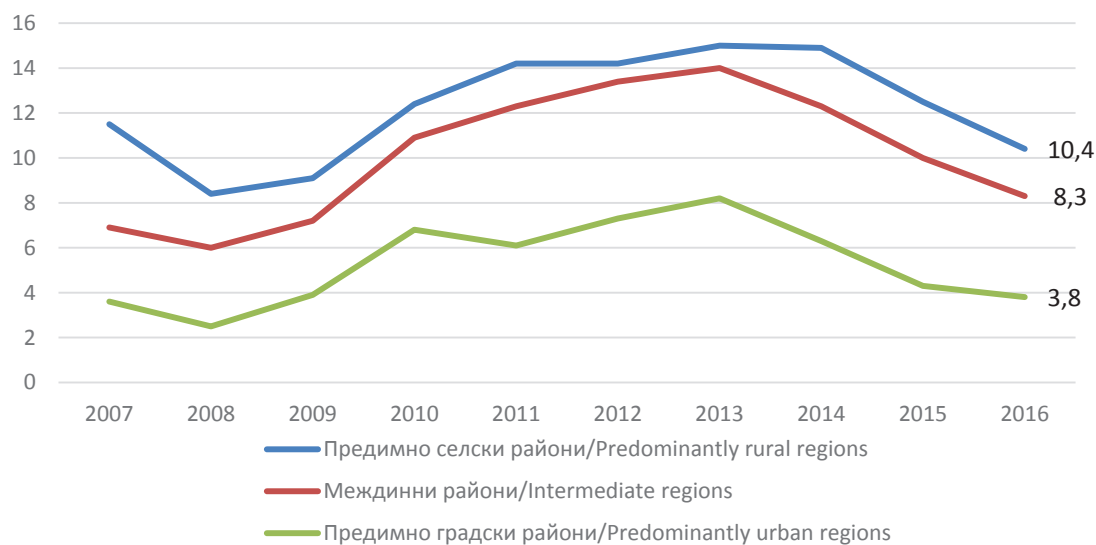
г., за целия ЕС. За да се добие представа за сериозността на проблема, ще споменем, че у нас през 2015 г. в селските райони живее 32% от населението (при средно 28% за ЕС–28); в градовете и предградията – 26% (31,6% средно за ЕС), и в големите градове – 42% (40,4% средно за ЕС). Най-голям дял от населението, подложено на риск от бедност или социално изключване през 2015 г., е регистриран в селските райони на 15 страни от ЕС – на първите три места са: България, Румъния и Малта. 35,8% от населението в селските райони у нас са били по-конкретно в риск от парична бедност (в Румъния – 40,4%); над 41,2% са били хората, живеещи в тежки материални лишения, и 23% са били хората под 60 г., живеещи в домакинства с много ниска работна интензивност. Интензитетът на работа се определя като съотношение на общия брой месеци, в които всички членове на домакинството в трудоспособна възраст (18–59 години) са работили през референтната година и общият брой месеци, през които същите членове на домакинството биха могли теоретично да работят за същия период от време. При съотношение по-малко от 0,2, интензивността на ра-

Фиг. 15. Относителен дял на населението под риск от бедност или социално изключване, 2015 г.

Fig. 15. Share of the population at risk of poverty or social exclusion, 2015

Източник: / Source: Eurostat.

Фиг. 16. Коефициент на безработица по типове райони
Fig. 16. Unemployment rates by regions, %

Източник: / Source: Eurostat.

ботата се определя като много ниска (т.е. реализирана е една пета от възможностите за работа).

В допълнение към така представената картина на населението в селските райони у нас ще приведем и данни за безработицата (население над 15 г.).

Докато в предимно градските райони този показател е 3,8%, в междинните райони е 8,3%, то в предимно селските райони е 10,4%. От страните в ЕС-28 пред България с по-висок процент безработица в селските райони са: Гърция – 22,2%; Испания – 17,2%; Хърватска – 14,9%; Словакия – 12,4%; Латвия – 10,8%; Италия – 10,6%.

Изводи

Дейностите, свързани със селското стопанство, са съсредоточени най-вече в предимно селските и междинните райони, но дори в предимно селските райони зависимостта от селското стопанство е много по-ниска и развитието им зависи по-малко от селското стопанство, отколкото често се смята. Разбира се земеделието винаги ще е част от картината в селските райони, но значителна роля за подобряване на живота в тях биха имали и други

фактори като подобряване на технологиите, комуникациите, инфраструктурата и т.н.

Заетите във всички икономически дейности, общо за всички райони, намаляват за периода 2007–2015 г. със 7,5%, като за предимно селските и междинните райони намаляването е най-голямо, а за предимно градските райони има сравнително малко увеличение.

Заетите в дейностите селско и горско стопанство и рибовъдство намаляват за периода 2007–2015 г. с 10,3% за всички райони; за междинните райони намаляването е с 10%; за предимно градските райони – със 137%; а в предимно селските райони е отбелязано минимално (1%) увеличение на заетостта. БДС на един зает в предимно селските и междинните райони както от всички икономически дейности, така и от селскостопанските дейности, има тенденция на нарастване през периода 2007–2015 г., но темповете на това нарастване са по-бавни в предимно селските райони, в сравнение с другите райони.

В стойностно изражение показателят БДС на един зает в предимно селските райони както от всички икономически дейности, така и от тези в селското стопанство, се е увеличил за периода 2007–2015 г. Темповете на нара-

стване обаче са различни за различните типове райони, като най-ниски са те за предимно селските райони. Това показва, че има съществена разлика в доходите на заетите в различните типове райони, в полза на тези, живеещи в предимно градските райони.

Еквивалентният разполагаем нетен доход в абсолютни стойности расте през годините за всички типове райони, но отново с най-бавни темпове за селските райони, в сравнение с градовете и предградията и с големите градове. Размерът на нетния доход на човек в селските райони е значително по-малък от този в останалите райони. Тези разлики в нетните доходи в различните райони се задълбочават с годините.

Във всички райони у нас е голям дялът на населението, живеещо в бедност или социална изолация. Но за селските райони този процент е най-голям. По-високият риск от бед-

ност в селските райони се дължи на по-ниска заетост на трудоспособното население, по-висока безработица, по-ниска образователна степен на населението и по-ниски доходи.

ЛИТЕРАТУРА

- Winters, L. A.** (1990). The so-called “non-economic” objectives of agricultural policy. In OECD Economic Studies 13 (pp. 237–266). OECD Publishing
- Национална програма за развитие България 2020. Население и демографски процеси, 2016, НСИ.
- Eurostat, DG JRC, national statistical institutes, EFGS, A revised urban-rural typology (NUTS3 level).
- Eurostat Regional Yearbook, 2017.
- Rural development in the EU, Statistical and economic information, EU, 2013.
- Eurostat, Rural development statistics database, <http://ec.europa.eu/eurostat/web/rural-development>
- http://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/ilc_esms.htm